

vizsgálja Ferenczi elméleti és terápiás újításainak eredetét és utóéletét (Bókay Antal, Csabai Márta, Szummer Csaba, Lénárd Kata, Gyimesi Júlia írásai). Ferenczi kortársaira gyakorolt személyes és szellemi hatását vizsgálja Békés Vera a Polányi család és a pszichoanalízis viszonyát elemezve, Valachi Anna írása pedig Ferenczi és a *Nyugat* művészei közti kapcsolatokat mutatja be. A „budapesti iskola” (pontosabban a Budapesten élő pszichoanalitikusok) emigrációjának okaival, körülményeivel és következményeivel Mészáros Judit tanulmánya foglalkozik. A korszak és a pszichoanalízis által lehetővé tett sajátos életű mintázatokat és szereplehetőségeket elemez Borgos Anna Gyömrői Edit pályaképében, Friedrich Melinda pedig Otto Gross, Csáth Géza, és Ferenczi „kirekesztettsége” kapcsán. Hárs György Péter tanulmányai szellemi háromszögeket (Groddeck, Füst Milán, Ferenczi), és különös gondolat párhuzamokat (Walter Benjamin és Ferenczi) tárnak fel, Takács Mónika Ferenczinek a nyelvtudományra gyakorolt hatását vizsgálja Hermann Imre, Hollós István és Fónagy Iván munkásságában.

A tanulmányok színvonalukban és szándékaikat tekintve is különbözők. A „budapesti iskola” alkalmat szolgáltathat arra, hogy a kutató – Bókay Antal – „felfedezze”, hogy a „posztmodern” mint olyan valójában Ferenczi Sándortól származik, s hogy a napjainkban oly divatos és népszerű („hermeneutikai, genealogikus”) „igazságok” és „életgyakorlatok” valódi hazája tulajdonképpen Budapest. Mindezt nem szükséges hosszasan bizonyítani, elegendő, ha a szerző utal Ernest Jones ármánykodására, ami szerinte azt eredményezte, hogy az angolszász pragmatikus (orvosi-technikai érdekeket előtérbe toló) szakmai lobbija kiszorította a „budapesti iskolát”, valamint kimutatni Ferenczi és Rank méltatlanul elfeledett (informálisan betiltott?) munkásságában a „hermeneutika” és egy „radikálisan új szelf-konstrukció” nyomait. E „budapesti iskola” Bókay szerint „nem elsősorban teoretikus kiindulású, nem is orvosi-gyógyászati jellegű, hanem sokkal inkább egy átfogó, karakteres élet-

tevékenység, életgyakorlat, amelyben szabad és kölcsönös önteremtés történik, amelynek résztvevői a varázslók, a szeretők, a feltétlen barátok” (93. old.). Kár, hogy a szerző nem jelzi, miképpen jutott erre a következtetésre, Ferenczi ugyanis sem a *Napló*-jában, sem egyéb írásaiban nem említi sehol a terápiás kapcsolat efféle fel fogását. Még az itt felütésként idézett „csóktechnika” szöveges kommentárjaiban is kizárólag egy teoretikus kiindulású, *valóban* orvosi-gyógyászati jellegű, terápiásan hatékony pszichoanalízis kimunkálásán dolgozik, mi több: gyötrődik.

A „budapesti iskola” azonban szerencsére alkalmat szolgáltat arra is, hogy izgalmas intellektuális kalandokba keveredjünk szövegek (és/vagy személyes kapcsolatok) közötti analógiák, párhuzamok, kereszteződések „megfejtése” során (Hárs György Péter tanulmányai). Lehetővé teszi, hogy a korai pszichoanalitikus mozgalom személyközi viszonyainak („díványkeveredéseinek”) elemzésén át mélyebben megértsük a rendelő és a külvilág terének határvidékeit (Erős Ferenc és Székács Judit tanulmánya). Gyömrői Edit elképesztő életútját tanulmányozva eltűnődhetünk, hogy a korszak vagy a személyiség teszi-e lehetővé, esetleg kényszeríti-e ki az állandó újrakezdést (Borgos Anna tanulmánya). Vagy képet kaphatunk a korai pszichoszomatikus elmélet „budapesti” gyökereiről és későbbi sorsáról (Csabai Márta írása). A kötet itt nem említett egyéb tanulmányai kevés kivételtől eltekintve szintén illusztratív darabjai a „budapesti iskolának”. Legyen bármi is, termékeny módon újrafelfedezni Freud csábításelméletét vagy éppen Ferenczi és szűkebb-tágabb környezete munkásságát, kicsit vagy nagyon, de általában megvilágító erejű.

Összességében – és (buda)pestiesen szólva – nosztalgia, kultusz, diskurzus ide vagy oda, Ferenczit olvasni öröm – ajánlom mindenkinek, különösen, mielőtt belevágna a *Typus Budapestiensis* tanulmánykötet olvasásába.

Benyovszky Krisztián: Bevezetés a krimi olvasásába

*Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2007.
172 old., 9 € (Parazita)*

Benyovszky Krisztián krimikönyvével második darabjához érkezett a H. Nagy Péter által szerkesztett *Parazita* sorozat, amely az irodalom és a filmművészet peremműfajait igyekszik kurrens, korszerű teoretikus keretek közt megszólaltatni. A vállalkozás jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni: amint arra Bényei Tamás is utal (*Élet és Irodalom*, 2008. április 4.), nemcsak a széles olvasóközönség megszólíthatósága miatt, de a peremműfajoknak a tudományos diskurzusokban való egyre nyomtatékosabb jelenlétéből fakadóan is. És itt nem csupán arról az elméleti közhelyről van szó, amely szerint elit- és népszerű kultúra határai összemósódtak, a különböző regiszterekhez sorolt irodalmi és más művészeti alkotások pedig – legyenek akár valamely elitkánon vagy alternatív kánon által felszentelt művek – e regisztereket produktívan vegyítve hoznak létre maradandót, hanem arról is, hogy a teoretikus reflexió éppen az elméleti képzés évtizedeit követően nem maradhat adós e termékeny terület feldolgozásával. Persze ez a diskurzív kényszer nem annyira a tudományos felzárkózási igény egyszerű hozzáadéka, mint inkább a tudományos institucionalizmus és a kánonok pluralizálódásának tünete: ha a várakozásoknak megfelelően az egyetemi oktatás mind jobban integrálni tudja az irodalom sokrétegű kulturális beágyazódásának komponenseit, akkor a kutatói tekintet – és szerencsés körülmények között a pályázatok elbírálói is – ugyancsak szélesebb perspektívát foghat be.

Nem beszélve arról, hogy az ezeken az ismerős-ismeretlen területeken a vizsgálódás oly módon rendezheti át vagy gondolhatja újra az irodalom esztétikai tapasztalatáról tanul-

takat, hogy közben az olvasást az általában alacsonyabb rendűnek ítélt élményszerű vagy érzéki síkon zajló recepciós folyamatokkal (feszültség, izgalom, félelem stb.) kapcsolja össze. Mégpedig úgy, hogy az interpretáció végül az olvasás esztétikai tapasztalatára mutathat rá ahelyett, hogy abban tenné érdekeltté az értelmezőt, hogy az esztétikából mintegy ideológiát gyúrva, megszilárdítson egy tekintélyelvű, ámde korántsem magától értetődően érvényes kanonikus rendet.

Benyovszky Krisztián, aki a krimi műfajának régóta az egyik legkiválóbb honi ismerője, ezúttal a Parazita sorozat népszerűsítő célkitűzéseit megvalósítva, rendkívül olvasóbarát, könnyen feldolgozható tudományos összefoglalót készített a detektívregényekről. Krimiolvasóként lép eléünk, aki a művek élvezőjeként, szórakoztató funkciójukat kommentálva, maga is számol azokkal a feltételekkel, amelyek a nevezett műfajba tartozó szövegek értelmezhetőségét körülhatárolják. Így mindenekelőtt a hagyománytörténés eseményére irányítja olvasója tekintetét: „úgy fogok beszélni a műfajról, hogy közben szem előtt tartom a krimiolvasási és -értelmezési szokásokat. A szövegek sajátosságait a befogadóra tett hatás felől vizsgálom, azt igyekezvén ezzel érzékeltetni, hogy miképp mutatkozik meg előttünk a krimi az olvasás folyamatában.” (8. old.) E helyütt persze azzal szintű tisztában kell lenni, hogy – amint arra Benyovszky nyomatékosan felhívja a figyelmet – „bevezetésről» van szó, egy olyan vezérfonal felvázolásáról, ami feltételezi vagy legalábbis előirányozza a témában való későbbi elmélyülést” (uo.).

Bevezetesként a könyv tökéletesen megállja a helyét. Ennek egyik velejárója, hogy hatalmas engedményeket tesz a nem az irodalomtudomány felől érkező olvasónak: tiszta, egyszerű, népszerűsítő stílusa, világos nyelvezete persze nem annyira engedmény, mint inkább bizonyíték arra nézvést, hogy az irodalom tudománya ugyancsak alkalmas önmaga népszerűsítésére. Azonban ennek van ára: a krimiolvasás alakzatainak erőteljesen könnyített főtérképezése gyakran átbillen az – itt

mégsem pejorativan értendő – tartalomfelmondás rutinszerű műveletébe. Ez azt jelenti, hogy a szerzőnek még arra is van figyelme és ideje, hogy figyelmeztesse naív olvasóját, amikor egy-egy történet, egy-egy regénycselekmény ismertetésekor lelőni szándékozik a poént: még véletlenül se fosztassék meg senki a krimiolvasás örömetől. Merthogy a szöveg öröme itt: a szöveg bekebelezése, felfalása, a rejtély felderítése, a logikai feladatok és akadályok leküzdése, az olvasás mint munka: egyttudolgozás a fiktív detektívvel. Innen nézve Benyovszky Krisztián könyve hangsúlyosan állítja – bár egyszer sem teszi explicitte –, hogy a krimiolvasás többek között az olvasás allegóriája. Már csak azért – vagy legfőképpen azért – is, mert maga a műfaj olyan ismétlődő panelekből építkezik, amelyeknek az olvasás azért nem tud ellenállni, mert újra és újra szembesül a vágyott anyaggal: fikcióval, logikai renddel, bonyodalommal, megoldással. A rejtélyek megoldása nem ritkán olyan nyomolvasói munka eredménye, amely igen sűrűn hordozza a szövegszerű megalkotottság jegyeit, az egész pedig analogikusan a jelentésképzéshez, értelemadáshoz, sifírozáshoz, azaz az olvasáshoz áll nagyon közel. Benyovszky könyvének egyik tanulsága ugyanakkor, hogy krimi olvasni nem egészen annyit tesz: tudáshoz, ismerethez jutni, tehát megoldani egy rejtélyt, hanem végigmenni azon az úton, amely a rejtély megoldásához vezet. Éppen ezért maga a megoldás kevésbé katartikus, művészileg felszabadító élmény – sőt inkább némi csalódással jár –, ám a folyamatos akadályokkal és bonyodalomokkal tarkított cselekményháló logikája generálja azt a szellemi izgalmat, amely kizárólag az olvasás által nyerhető. Ezért mondható, hogy nem *olvas* krimi az, akit kizárólag a megoldás érdekel, és ennek érdekében akár hátra is lapoz a könyvben, de *jó olvasó* az, aki a szöveget úgy „fogyasztja”, hogy e munka által az olvasás öröme és lehetőségeire érez rá.

A panelek újrafelismerése tehát alapvető mozzanat a krimi befogadásában, ugyanakkor a műfaj létének, illetve a műfajról való beszéd lehetőségének előfeltétele. Benyovszky munkája így hát tipológizál: feltérké-

pezi a legfontosabb paneleket, vagyis történeti feldolgozást nyújt. Ennek során természetesen Edgar Allan Poe novelláig ásunk vissza, ámbátor a *Bevezetés* szerencsés módon egy olyan fejezettel zárul, amelyik pontosan ezt a recepciós *panelt* árnyalja remekül: utal a krimi műfaji jelenlétére a megszületésétől időben távol eső kontextusokban, illetve „középkori Holmes-okat”, „ókori Poirot-kat” tetten érve a történelmi krimi műfajának rövid bemutatásával olyan kortárs műveket ismertet, amelyek valamilyen történeti korszakba helyezik a detektívet, nyomozókat, rejtélyeket fölvo-nultató cselekményüket.

A tipologizálás némiképp egyszerűsítve veszi számba a klasszikus detektívregény, a kemény krimi (*hard-boiled detective fiction*) és a bűnügyi regény alapkategóriáit, amelyeket a logikai feladványhoz, az akciódús nagyvárosi bűnüldözéshez és a rejtélyközpontú narratívákhoz kapcsol. Ezeket nem választja szét élesen, de utal mind tematikus, mind kronológiai egymásra épülésükre és arra, hogy ezek külön-külön is tárgyalhatók. Az egyszerűsítés itt azt jelenti, hogy a keveredések ellenére Benyovszky nagyon „tiszta” kategóriákkal kíván számot vetni: utal ugyan a fantasztikus regények, rémtörténetek és egyéb peremműfajok „társas-zóságára” vagy alkalmanként megtermékenyítő jelenlétére, ám végül azok vajmi kevés szerepet játszanak a krimiről folytatott beszéd során. Ugyanez érvényes a krimi befogadásának médiumaira: a szerző körültekintően előirányozza ugyan a novellánon és regényeken túl a képregények és a filmek tárgyalhatóságát is, de végül mégsem kerít sort rájuk. Pedig a krimi olvasása e bevezető könyvben is nyilvánvalóan összetett közegek szabályai szerint értendő: az olvasás fogalma egyaránt alkalmazható a képi, filmes megformáltságra és a szigorúan csak a nyelvi, szöveges produkciókra. Jóllehet a tájékozódás illetően kiszélesítésének csupán jelzése, de e feladat meg nem valósítása védhető azzal, hogy szétfeszítené a munka – még egyszer hangsúlyosan: *bevezető* munka – racionális kereteit, a szóban forgó könyv azonban épp-hogy meghaladja a százhetven oldalt

– vagyis egy-két fejezetet alighanem elbírt volna még.

Ettől függetlenül is ambiciózus és avatott műfaji monográfiát olvashat az, aki Benyovszky Krisztián segítségével szeretne bevezetést nyerni a krimibe. Avatottat, mert történeti érzékenysége erősen tipologizáló, mégis stabil ívét rajzolja meg a műfajnak, eközben pedig nem jön zavarba attól, hogy óhatatlanul is kánont alkot, pontosabban megerősít egy bizonyos kánont. Nyilván az ilyesfajta recepciós munka hozadéka, hogy egyúttal mércét is kínál, legitimál, miközben a perspektívák olyan összetettek lehetnek – lásd a korábban említett szomszédos peremműfajok hatásait vagy a médiumok különbözőségéből/keveredéséből fakadó új lehetséges beszéd-módokat –, hogy az egyik szempont alapján kitüntetett szerző vagy mű egy másik alapján alkalmasint háttérbe szorul, esetleg meg sem jelenik. Benyovszky persze nyomatékosan felhívja a figyelmet az irodalmi vonatkozásokra: a krimik gyakran humoros önreflexivitására, öniróniájára, meta-poétikus megalkotottságára – különösen a kemény krimik esetében, de a már történeti távlatlal rendelkező klasszikus detektívtörténetekben is. Ahol a Nagy Detektívek tudnak egymásról, szarkasztikusan kritizálják egymás módszerét, sőt úgy beszélnek el a történetet – vagy jelennek meg az elbeszélés nyelvében –, mint akik tisztában vannak e fikció szabályaival és paneljeivel. Mondani sem kell, ez milyen szórakoztató szituációkat eredményez, miközben nemcsak a peremműfajról, de magáról az irodalomról és az olvasásról is olyan állításokat fogalmaz meg, amelyek egyszerre tesznek hozzá a műfaj értéséhez és dekomponálásához, valamint az olvasás önreflexiójához is.

Ennek kapcsán sajnálatos, hogy az anti-detektívtörténetekről még a bevezetés szintjén is alig esik szó, akkor is, ha az e kategóriába tartozó szövegek olvasásakor „nem feltétlenül érzékeljük a komikus hatáskelés célzatát” (111. old.). Ha az öniro-nikus írás és olvasás alakzatait vázoljuk, elengedhetetlen a paródia vagy a komédia lehetőségeit említeni, „[e]gy kis túlzással azt is mondhatnánk, hogy minden krimiparódia vala-

milyen fokon anti-detektívtörténet, mivel a klasszikus krimi »ellenében« íródik, azok szabályaival és konvencióival »száll szembe«” (110. old.). Ez pedig nemcsak szellemesen, de alapvető módon mutatja meg az olvasás önreflexív, allegorikus jellegét, egyúttal persze a krimi „élvezeti értékét” is.

Mindezen apró hiányosságok ellenére is értő, ugyanakkor roppant befogadóbarát krimimonográfiát írt Benyovszky Krisztián. Népszerűsítő beszédmódja remélhetőleg utat talál a szélesebb közönséghez, noha úgy gondolom, az is eredménynek számíthatna, ha az egyetemi kurzusok és dolgozatok produktívan tudnák hasznosítani nemcsak mint a hazai krimi-szakirodalom egyik fontos produktumát, hanem mint kiindulópontot, amely számos további utat nyit egy-egy részterület elmélyült tanulmányozásához.

L. VARGA PÉTER

Havas László – Hegyi W. György – Szabó Edit: Római történelem

*Osiris, Budapest, 2007. 868 old.,
4980 Ft (Osiris tankönyvek)*

„Hallatlan specializálódás uralkodik: valójában a legapróbb részleteket is monográfiák tárgyalják. Olykor azonban még a legjobb szándékú emberek is elvétik a mértéket, és megfélekednek arról, hogy az olvasó (aki személyesen nem különösebben érdekelt a tárgyban) földi életének mekkora hányadát fordíthatja egy-egy műre. Minden alkalommal Tacitus *Agricoláját* kellene a kezünk ügyében tartanunk, mondván: minél terjedősebb, annál mulandóbb.” (Jacob Burckhardt: *Útmutató a történeti stúdiumhoz*, 1872.)

**„MINÉL TERJEDŐSEBB,
ANNÁL MULANDÓBB”: ÚJ EGYETEMI
TANKÖNYV AZ ÓKORI RÓMÁRÓL**

Önmagában véve is nagy eseménynek tarthatjuk, ha hébe-hóba megjelenik

a magyar könyvpiacra egy-egy ókortörténeti kiadvány, hát még ha magyar szerzők tollából származó felsőoktatási tankönyvről van szó! A három szerző közül Havas László, a Debreceni Egyetem klasszika-filológia professzora már számos tanulmányt és fordítást közölt mind a korai Rómáról, mind a késői köztársaság zűrzavaros korszakáról. Számára tehát az lett volna a feladat, hogy alapos ismereteit emészthető és tanulható formában nyújtsa át a diákoknak. A másik két szerzőtől, Hegyi W. Györgytől (ELTE), illetve Szabó Edittől (DE) inkább viszonylag frissen szerzett ismereteik átadására számíthatunk. Természetesen ahhoz még három szerző is kevés, hogy Kr. e. 2000-től Kr. u. 476-ig a világtörténelem talán legjelentősebb birodalmáról minden területen naprakész, kiérlelt ismereteket nyújtson. Ezen talán némiképp segíthetett volna egy előkészítő szakmai vita vagy a kötet kéziratának alapos lektorálása, amitől azonban szerkesztője, Németh György (ELTE/DE) sajnos eltekintett.

KINEK ÍRUNK TANKÖNYVET?

A *Római történelem* az Osiris Kiadó felsőoktatási tankönyvsorozatába illeszkedik: elődje a Hegyi Dolores, Kertész István, Németh György és Sarkady János alkotta *Görög történelem a kezdetektől Kr. e. 30-ig*, amely 1995-ben látott először napvilágot. A 393 oldalas görög tankönyvvel szemben a most kiadott római kötet 867 oldalt, csaknem másfél kilót nyom, és ára sem éppen csekély (4980 Ft). A magyar könyvkiadóknak és a felsőoktatásban dolgozó oktatóknak is ideje volna végre felismerniük, hogy az ókortudományban (is) lejárt az egy-könyves nagy összefoglalások ideje. Princeton és Harvard, Oxford és Cambridge nagy kiadói versengve jelentetik meg ókortudományi sorozataikat, minden kötetet más-más témának szentelve, természetesen más-más szerzővel: *The Blackwell Companion to the Ancient World* (Oxford); *Key Themes in Ancient History* (Cambridge University Press). Valami hasonlónak indult nálunk a Debreceni Egyetemen menedzselt és kiadott AGATHA-sorozat is, amely